

MARKÓ BÉLA

Vigyázni a közösre

Tisztelt gyászoló család!

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

■ Egy képeslapot kaptam 1990. március 30-án Párizsból Kántor Lajostól, őrzöm ma is, a Diadalív van rajta, a hátlapján pedig a következő szöveg: „Elmaradt telefonbeszélgetésünket nem pótolja ez a képeslap – legfeljebb bizonyítja, amit egyébként nem kell: hogy állandóan hazagondoltam. A telefonhívások sem innen, sem még onnan nem sikerültek, éjszaka sem. Szeretném remélni, hogy Váradon jobb hangulatban találkozunk. Az érdeklődés itt is megvan most már, pozitív értelemben. Gyurkáékkal együtt öllelek, vigyázatok magatokra – s a közösre! Baráti üdvözlettel: Lajos.” Ennyi az üzenet, de ebben minden benne van. Néhány nappal előbb, a marosvásárhelyi véres pogromkísérlét idején mindketten Budapesten voltunk egy kudarcba fulladt román–magyar értelmiségi találkón, ő onnan több írókollégával Párizsba utazott, én meg természetesen haza Marosvásárhelyre, de még azelőtt megtapasztalhattam szolidaritását és határozottságát, amikor az otthon történeteket elítélő sajtóközleményről vitáztunk a találkozó más magyar résztvevőivel.

Egyetlen üresjárat sincs azon a képeslapon, minden mondatot újabb mondatokkal kellene megmagyarázni, minden céljuk van a mondatoknak, információ van bennük, és vélemény az információról. Időudvara van a szövegnek, amelyet körbe kell járni, és néha meg kell állni. Lám, huszonhét év múltán akár testamentumnak is elegendő ennyi: „...vigyázatok magatokra – s a közösre!” Ilyen volt Kántor Lajos. Erdélyi értelmiségi, akinek nincsen külön élete és műve, csak életműve van, nem külön-külön, hanem együtt építi életét és művét, és csak azért kell vigyáznia magára, hogy a közösre is vigyázhasson. Kántor Lajos könyveinek címében vagy alcímében sokszor fordul elő az a szó, hogy Erdély, többek közt: *Téli beszélgetések Erdélyben*, *Erdélyi krónika* vagy *Erdélyi sorskerék*, végül aztán a talán ars poeticájának is tekinthető *Konglomerát*, ez a kiváló esszéregény, amelynek alcíme csak ennyi: *Erdély*. Telitalálat a metafora, hogy különféle kőzetekből egységbe szilárdult, már-már szétverhetetlenül sajátos régióban élünk, nyelvek, kultúrák, vallások sokféleségét préseli itt össze a titokzatos erdélyi ragasztóanyag, amelynek titkát Kántor Lajos mindvégig kutatta, és úgy vélem, nem is eredménytelenül. Máshonnan nézve talán szegénységi bizonyítványnak tűnik, hogy mifelénk az értelmiséginek, az íróknak is, mindenesnek kell lennie. Azt szoktuk mondani, hogy boldogabb vidékeken ez nem így van, ott az író élhet csakis az irodalomnak, a tanár csakis az iskolának, a hegedűs a hegedűjének, a színész a közönségnek, a pap Istennek vagy az egyházközségnek. Ennyi lenne a boldogság? De boldogtalan volt-e Kántor Lajos, aki nemcsak magára vigyázott, hanem a közösre is? Aki nemcsak romániai magyar irodalomtörténetet írt, hanem mert tiltakozni a Ceaușescu-rendszer önkénye ellen is, nemcsak a fiatal írónemzedékekre figyelt folyamatosan, nemcsak az irodalom jövőjére, hanem kolozsvári RMDSZ-alapító társaival együtt 1989. december 23-án megírták a *Hívó szót*? Aki nemcsak a Korunk új folyamát indította el főszerkesztőként 1989 után, és irányította hosszú ideig az erdélyi gondolat igényes, koncepciós fórumát, amely

hídként is működött román és magyar, erdélyi magyar és magyarországi magyar értelmiségiek között, hanem a magyar sajtó román nyelvű szemléjét, a *Magropress*t is létrehozta akkor, amikor erre éppen nagy szükség volt, de könyvkiadásra is vállalkozott? És még mennyi mindenbe belevágott! Az lenne a boldog, aki csakis szűken vett hivatásának élhet? Hát boldogtalan volt-e Kántor Lajos, aki fontosat alkotott irodalomtörténészként, kritikusként és esszéíróként, és közben úgymond közvetve vagy közvetlenül egyik társszerzője volt a romániai magyarság új politikai programjának? Nem tudhatom, hogyan érzett, mit gondolt a boldogságról, de egyvalamit biztos állíthatok: teljes életet élt az utolsó pillanatig. Annyira teljes volt ez az élet, hogy belefértünk nagyon sokan: figyelt ránk, számon tartott, bízhattunk benne, hogy van valaki, aki nem fordít hátat barátainak, nem fordít hátat városának, nem fordít hátat Erdélynek. Azért is fáj olyan nagyon most a hiánya. Már a halála óta eltelt néhány hét is bizonyította: nehéz lesz pótolni. Azt is mondhatnám, hogy lehetetlen. Bárhol lapozok bele sűrű szövésű szövegeibe, elárasztanak az adatok, sokszor a közös emlékek is. Rá kell jönnöm, hogy ennek a földnek a legfontosabb műfaja tényleg az emlékirat, akkor is, ha esszét vagy szépprózát művel valaki, mert nem tehetünk róla, máig a legnagyobb kihívás számunkra: megérteni Bethlen Gábor különös országának történelmét. Azt is észre kell vennünk, hogy miközben szervezett, szerkesztett, levelezett, telefonált, beleszólt, hozzászólt, bírált és javasolt, Kántor Lajos tulajdonképpen megírta a huszadik századi erdélyi szellem történetét. Sorsokra emlékezve írta meg: Szabédi László, Gaál Gábor, Szilágyi Domokos, Csiki László, Domokos Géza, Lászlóffy Aladár és mások sorsát tette mérlegre. Nehéz, szövevényes életpályák ezek, néha drámába, máskor tragédiába torkollnak, de olykor minden szempontból kiteljesednek. Mint egykor például a Kós Károly sorsa, és sorolhatnám még nagyjainkat, akik mind-mind a teljességre törekedtek, és így vagy úgy mindegyikük egyszemélyes intézménnyé vált egy idő után. Ilyen egyszemélyes intézmény volt Kántor Lajos is, mindig számítani lehetett rá, miközben maga is intézményeket vezetett, nemcsak a *Korunkat*, hanem egy időben a Kolozs megyei RMDSZ-t is, aztán a Magyar Újságírók Romániai Egyesületét. Immár őt is ott fogjuk emlegetni a példaadó elődök között, egy virtuális erdélyi Pantheonban, miközben fontos helye van természetesen a közös magyar Pantheonban is. Gyarapodtunk talán egy újabb példával, kerek egész az élet és a mű, de ez nem kárpótol minket azért, hogy veszítettünk egy barátot, meg nem írt könyveket, meg nem valószínűsített szerkesztői ötleteket, és hány meg hány kimondatlanul maradt véleményt napi politikai nyomorúságainkról határon innen és túl.

Személy szerint nem felejtetem, hogy az RMDSZ egyik alapítójaként hogyan támogatta ezt a szövetséget, hogyan állt ki mindig a józan párbeszéd, a megegyezés és a meg nem alkuvás politikája mellett, hogyan intette mérsékletre a hőzöngőket, vagy hogyan szólt rá a megalkuvókra. És hogyan haragudott ránk nyíltan, leplezetlenül, ha úgy érezte, rossz irányba haladunk.

Kedves Lajos, milyen nagy munkát végeztél el, és mégis mennyi elvégzetlen munka maradt ránk és az utánunk jövőkre. Korszerűtlen dolog ma ilyen pártosszal beszélni a feladatról, a felelősségről. De mit tehetnénk? Korszerűtlen erdélyi emberekként próbáljuk megszívlelni a te pátoszos, talán szintén korszerűtlen, mégis a jövőnek szóló üzenetedet: vigyázzunk a közösre! Megpróbálunk vigyázni most már helyetted is.

Nyugodj békében!